

دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گیلان

نشریه پژوهش‌های علوم و فناوری چوب و جنگل

جلد بیست و چهارم، شماره سوم، ۱۳۹۶

<http://jwfst.gau.ac.ir>

بررسی موانع و زمینه‌های مشارکت جوامع محلی در مدیریت جنگل (مطالعه موردی: بخش نمه شیر شهرستان بانه)

مهدی خدری زاده^۱، * رحیم ملک‌نیا^۲، کامران عادل^۳ و جلال هناره خلیانی^۳

^۱ کارشناس ارشد جنگلداری، دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران،

^۲ استادیار، دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه لرستان، خرم‌آباد، ایران،

^۳ دانش‌آموخته جنگلداری، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه تهران، کرج، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۷/۲۸؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۴/۲۸

چکیده

سابقه و هدف: شدت فزاینده بهره‌برداری در جنگل‌های زاگرس و عدم توفیق طرح‌ها و برنامه‌های احیایی سبب بروز حساسیت‌های اجتماعی در بعد سرزمینی در قبال وضعیت بحرانی جنگل‌های زاگرس شده است. از این رو بحث چگونگی اداره این جنگل‌ها از مهمترین بحث‌های سالیان اخیر می‌باشد. محور اصلی ناکامی‌های پیشین، نبود پذیرش اجتماعی بوده و مشارکت جوامع محلی می‌تواند راه حل این مشکل باشد. مطالعه حاضر به بررسی موانع مشارکت جوامع محلی و زمینه‌های موجود جهت مشارکت در مدیریت جنگل‌های زاگرس می‌پردازد. این تحقیق در بخش نمه شیر شهرستان بانه انجام شد.

مواد و روش‌ها: بر اساس جدول مورگان تعداد ۱۸۶ نفر از سرپرستان خانوار به‌عنوان نمونه جهت گردآوری داده‌های تحقیق انتخاب شدند. داده‌ها از طریق پرسش‌نامه جمع‌آوری و سپس تحلیل شدند.

یافته‌ها: بررسی موانع مشارکت بیانگر آن است که ذینفع نبودن جوامع در مدیریت، بهره‌نبردن از دانش بومی در تدوین برنامه‌ها، وابستگی زیاد جوامع محلی به جنگل و نبود تشکل‌های مردمی تأثیر زیادی بر مشارکت پایین مردم محلی دارد. بر اساس یافته‌های تحقیق بین متغیرهای میزان اعتماد ($p < 0.05$)، قابلیت اجرایی برنامه‌ها ($p < 0.05$)، شرکت در کلاس‌های آموزشی ($p < 0.05$) و دیدگاه جنگل‌نشینان نسبت به اداره منابع طبیعی ($p < 0.05$) با میزان مشارکت آن‌ها در مدیریت جنگل رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. نتایج ارزیابی زمینه‌های موجود مشارکت مردم محلی نشان داد که ۹۸/۴٪ از افراد گزارش قاچاق چوب، ۸۲/۰٪ درصد اطفای حریق، ۳۲/۸٪ درصد پیش‌گیری از تغییر کاربری و ۱۳/۱٪ درصد در احیای اراضی تخریب شده را زمینه‌های موجود برای مشارکت بیان کردند.

نتیجه‌گیری: یافته‌های تحقیق بیانگر این است که مردم محلی به‌صورت بالقوه تمایل به مشارکت در مدیریت و به‌طور ویژه در برنامه‌های حفاظتی دارند، اما عواملی مانند ذینفع نبودن آن‌ها در مدیریت و وابستگی شدید به جنگل مانع از مشارکت آن‌ها در مدیریت جنگل می‌شود.

واژه‌های کلیدی: جنگل‌های زاگرس، مدیریت مشارکتی جنگل، دست اندرکاران جنگل، مدیریت پایدار

*مسئول مکاتبه: Maleknia.r@lu.ac.ir

مقدمه

جنگل‌های زاگرس با مساحت حدود پنج میلیون هکتار در ۱۰ استان کشور گسترش دارند (۱) و به دلایل اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و بوم‌شناختی از عرصه‌های کلیدی ایران به حساب می‌آیند (۲). تغییر کاربری، تأمین سوخت، فقر عمومی مردم محلی و نبود توسعه اجتماعی-اقتصادی، پایداری جنگل‌های زاگرس را به خطر انداخته است (۳). در حال حاضر بهره‌برداری‌های سنتی به منظور تأمین نیازهای معیشتی در بخش زیادی از جنگل‌های زاگرس رایج است (۴). درآمد کم مردم و وابستگی شدید به جنگل از بارزترین مشکلات اجتماعی اقتصادی و تخریب جنگل‌ها به شمار می‌رود (۵). در هم‌تنیدگی و به هم پیوستگی عناصر بوم‌شناختی و انسانی در کنار ساختار نهادی دیرینه در ناحیه زاگرس، سیاست‌گذاری و مدیریت منابع طبیعی را با مشکل مواجه کرده است (۲).

از چند دهه گذشته مطالعه ابعاد اجتماعی و انسانی در مدیریت منابع طبیعی رشد یافته است (۶). شدت فزاینده بهره‌برداری جنگل‌های زاگرس و عدم توفیق طرح‌ها و برنامه‌های احیایی، که مهمترین دلیل این ناکامی‌ها عدم پذیرش اجتماعی می‌باشد (۷)، سبب بروز حساسیت‌های اجتماعی در بعد منطقه‌ای و سرزمینی در قبال وضعیت بحرانی زاگرس شده است. از این‌رو بحث چگونگی اداره این جنگل‌ها از مهمترین بحث‌های سالیان گذشته می‌باشد. در ادبیات پژوهش مدیریت جنگل، درک بهتر از این شکست و عدم موفقیت‌ها باعث توجه به حقوق مردم و مشارکت آنان در مدیریت جنگل می‌شود. این امر سبب تغییر دیدگاه دولتی به سمت استفاده از مشارکت در حفظ و احیا شده است (۹). مشارکت دادن جوامع محلی در فرآیند تصمیم‌گیری به‌عنوان یک راهکار مدیریتی می‌تواند سبب افزایش پذیرش اجتماعی و

ساده شدن اجرای سیاست‌ها گردد (۸). مطالعات انجام شده بیانگر این است که جوامع محلی نیز خواستار مشارکت در فرآیند برنامه‌ریزی هستند (۱۰). این جوامع اگر چه ممکن است که دیدگاه مثبتی نسبت به سازمان متولی جنگل نداشته باشند ولی موضع مثبت و روشنی در مورد مدیریت و حفاظت جنگل دارند (۱۱). بنابراین حتی در شرایطی که تمایلی به اجرا کردن سیاست‌های طراحی شده ندارند، خواستار مشارکت در فرآیند برنامه‌ریزی می‌باشند (۱۰).

خواست و توانایی جوامع محلی برای مشارکت در مدیریت جنگل تحت تأثیر عوامل درونی و بیرونی گوناگونی می‌باشد (۱۲). سرچشمه نقش مشارکت جوامع محلی در مدیریت جنگل در مناطق و در بین گروه‌های دست‌اندرکار مختلف متفاوت خواهد بود. بررسی دیدگاه دست‌اندرکار (Stakeholders) جنگل در آلمان نشان داده است که صاحبان جنگل‌های خصوصی بیشترین تردید را نسبت به مشارکت دارند و گروه‌های طرفدار محیط زیست بزرگترین حامیان افزایش مشارکت می‌باشند (۸). تفاوت در میزان و نوع وابستگی به جنگل و نحوه معیشت در مناطق مختلف باعث می‌گردد که عوامل مؤثر بر مشارکت یا موانع مشارکت با هم تفاوت داشته باشد. اکوسیستم‌های سالم و رفاه جامعه از طریق حضور جوامع در مدیریت و برنامه‌ریزی میسر می‌شوند (۱۳). انتقال حقوق استفاده از جنگل به خانوارهای جنگل‌نشین نیز سبب افزایش برابری و توزیع منافع و حفاظت بهتر ناشی از مشارکت می‌گردد (۱۴). درکنار مزایای اقتصادی، حتی منفعت بردن از جلسات گروهی می‌تواند در مشارکت مردم تأثیرگذار باشد (۱۵).

از دیدگاه فردی، سطح تحصیلات، درآمد، جنسیت، وضعیت مالکیت زمین و اندازه خانوار از مهمترین عوامل تأثیرگذار بر میزان مشارکت می‌باشند

تواند مانع مشارکت مناسب مردم شود (۲۱). برای برنامه‌ریزی مشارکتی در هر منطقه لازم است که تمایل مردم برای مشارکت و همچنین موانع مشارکت جوامع محلی در مدیریت جنگل بررسی و شناسایی شوند. این امر به مدیران کمک خواهد کرد که با رفع این موانع، زمینه را برای حضور مردم در فرآیند مدیریت فراهم نمایند.

مطالعه حاضر با هدف بررسی موانع مشارکت جوامع محلی در مدیریت جنگل در بخش نهم‌شیر بانه انجام شده است. در این تحقیق تلاش گردید که علاوه بر بررسی موانع، زمینه‌های موجود جهت مشارکت در مدیریت از دیدگاه مردم محلی مورد مطالعه گیرد.

مواد و روش‌ها

منطقه مورد مطالعه: محدوده اجرایی تحقیق بخش نهم‌شیر شهرستان بانه است (شکل ۱). نهم‌شیر یکی از چهار بخش شهرستان بانه است. بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰ مرکز آمار ایران، بخش نهم‌شیر شامل سه دهستان کانی‌سور، بوالحسن و نهم‌شیر با ۶۵ روستا و جمعیت ۱۷۳۰۰ نفر می‌باشد. در این تحقیق سه روستای جنگلی نجنه علیا، نجنه سفلی و منیجلان به دلیل وابستگی بالا به جنگل در دهستان نهم‌شیر انتخاب شدند. روستاهای نزدیک به منطقه مرزی در بخش بانه دارای تجارت مرزی بوده و تا ۴۰ تا ۵۰ درصد از کل درآمد خانوار از این طریق تأمین می‌گردد (۲۲) این سه روستا به دلیل فاصله زیاد با مرز فاقد تجاری مرزی بوده و این امر وابستگی آن‌ها به جنگل را بیشتر می‌کند. منبع اصلی درآمد کشاورزی به صورت دیم و در زیرآشکوب جنگل و درختان گردو می‌باشد.

(۱۵ و ۱۶). رابطه مثبت و معنی‌داری بین متغیرهای درآمد کشاورزی، ارتباط با مسئولین منابع طبیعی، شرکت در دوره‌های آموزشی- ترویجی، آگاهی و شناخت جوامع محلی از فواید جنگل با مشارکت جوامع محلی وجود دارد (۹). با این حال ممکن است که مردم به دلایلی تمایل به شرکت در مدیریت نداشته یا در این مدیریت در نظر گرفته نشوند. مطالعات در بخش‌هایی از هند و نپال نشان داده است که موانع اجتماعی، قوانین دولتی، زمان‌بندی و طولانی بودن جلسات سازمان‌دهی شده می‌تواند مانع مشارکت زنان در مدیریت جنگل شوند (۱۷). در مواردی که مشارکت با مزایای اقتصادی همراه می‌باشد نیز ممکن است موانعی غیر از درآمد مانع مشارکت شوند. احساس عدم نیاز مردم به سازمان‌های دولتی، نامشخص بودن زمان قراردادهای مشارکتی و ترس از بازپس‌گیری امتیازات داده شده، می‌تواند از موانع بازدارنده مشارکت مردم محلی در برنامه‌های مشارکتی باشند (۱۸). افراد دارای اراضی کشاورزی بزرگتر یا سطح رفاه بالاتر ممکن به دلیل عدم نیاز به مزایای اقتصادی، تمایلی به مشارکت در مدیریت جنگل نداشته باشند (۱۹). در برخی مطالعات نتایج متفاوتی به دست آمده و مشخص گردیده که بهره‌بردن از مزایای اقتصادی مدیریت مشارکتی جنگل باعث افزایش تمایل مردم به مشارکت می‌گردد (۲۰). سطح آموزش در کنار شرایط اقتصادی مردم نیز می‌تواند یک مانع یا مشوق برای مشارکت باشد. بررسی مشارکت داوطلبانه نشان داده است که افراد کمتر آموزش دیده و با درآمد کمتر تمایلی به حضور در سطح مشارکتی فعال (Active Participation) و سطح مشارکت مدیریتی (Managerial Participation) ندارند (۱۵). عدم شناخت کافی مردم محلی از فرآیند مدیریت مشارکتی و همچنین عدم اطمینان آن‌ها در نظر گرفتن دیدگاه- شان در تصمیم‌گیری از دیگر موانعی است که می-

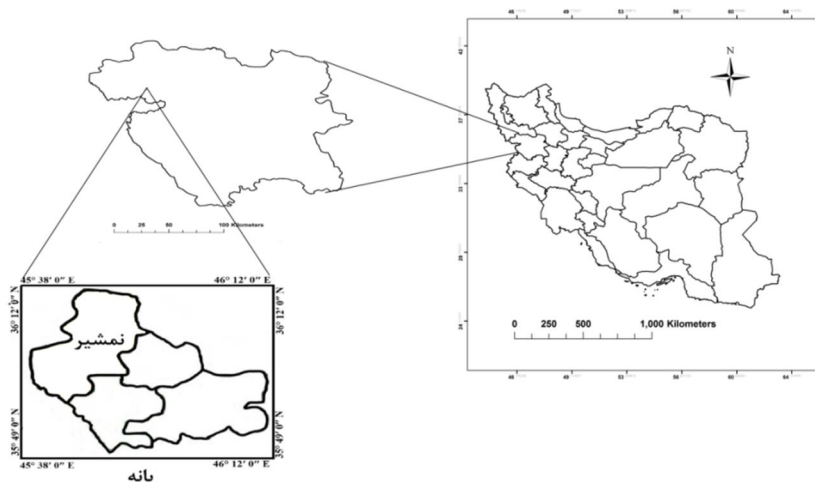
روش پژوهش

جامعه آماری تحقیق شامل ۳۶۱ نفر از سرپرستان خانوار بودند. برای تعیین حجم نمونه از جدول مورگان استفاده گردید که برای هر جامعه آماری تعداد نمونه لازم برای رسیدن به حداقل دقت مشخص می‌شود. تعداد ۱۸۶ نفر به عنوان نمونه جهت گردآوری داده‌ها انتخاب شدند و از هر روستا بسته به نسبت تعداد خانوارها، آماربرداری به صورت تصادفی صورت گرفت.

برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسش‌نامه پژوهش‌گرساخت استفاده شد. روایی پرسش‌نامه، به روش اعتبار محتوایی و با استفاده از نظرات متخصصان دارای تجربه در زمینه مشارکت و زاگرس تعیین گردید. جهت تأیید پایایی، در یک پیش‌آزمون تعداد ۳۰ پرسش‌نامه در اختیار بخشی از جامعه آماری قرار گرفت. سپس ضریب آلفای کرونباخ برای هر یک از متغیرهای مبهم به کار رفته به صورت جداگانه، در پیش‌آزمون محاسبه شد. برای تمام این موارد، میزان آن بالاتر از $a = 0.73$ به دست آمد. داده‌ها به صورت مصاحبه حضوری جمع‌آوری شدند. تعداد سه پرسش‌نامه به دلیل ناقص بودن جواب‌ها حذف

گردید و تحلیل نهایی با ۱۸۳ پرسش‌نامه صورت گرفت. پرسش‌نامه شامل سه بخش بود. در بخش اول ویژگی‌های فردی، شغل اصلی و زمینه‌های وابستگی به جنگل، بخش دوم موانع مشارکت در مدیریت جنگل و در بخش سوم پرسش‌نامه، زمینه‌های موجود و مورد تمایل سرپرستان خانوار جهت مشارکت مورد ارزیابی قرار گرفت.

برای اولویت‌بندی نگرش پاسخ‌دهندگان از مقیاس لیکرت («خیلی مخالف» تا «خیلی موافق») استفاده شد. برای گزینه «خیلی مخالف» عدد ۱ و گزینه «خیلی موافق» عدد ۵ اختصاص داده شد و سایر گزینه‌ها بین این دو عدد قرار گرفت. جهت رتبه‌بندی گویه‌ها، میانگین، انحراف معیار و ضریب تغییرات (CV) در هر مولفه محاسبه، از طریق ضریب تغییرات گویه‌ها رتبه‌بندی شدند. ضریب تغییرات کم‌تر نشان دهنده توافق بیشتر بر گویه و اهمیت بالاتر آن نزد پاسخ‌دهندگان می‌باشد. برای تعیین همبستگی بین متغیرهای تحقیق و میزان مشارکت از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شد.

شکل ۱- منطقه مورد مطالعه.

Figure 1. Study Area.

نتایج

را دارند (جدول ۱). ۵۴/۱ درصد سرپرستان خانوار بی سواد، ۴۰/۴ درصد دارای تحصیلات ابتدایی و راهنمایی، ۴/۹ دارای مدرک تحصیلی دیپلم و تنها یک نفر دارای مدرک تحصیلی کارشناسی می باشند.

ویژگی های فردی سرپرستان خانوار: نتایج نشان داد که میانگین سنی افراد ۴۷ سال است و طبقه سنی ۴۱ تا ۵۰ سال با ۲۵/۱ درصد و طبقه سنی بیشتر از هفتاد سال با ۶/۶ درصد به ترتیب بیشترین و کمترین فراوانی

جدول ۱- مشخصات سن و تحصیلات سرپرستان خانوار.

Table 1. Age and education characteristics of the householders.

درصد Percent	فراوانی Frequency	سطح تحصیلات Educational Level	درصد Percent	فراوانی Frequency	طبقه سنی Age
54.1	99	بی سواد Illiterate	15.3	30	<30
24.6	45	ابتدایی Primary School	20.2	33	31-40
15.8	29	راهنمایی Secondary School	25.1	48	41-50
4.9	9	دیپلم Diploma	18	33	51-60
0.5	1	لیسانس Bachelor	14.8	27	61-70
			6.6	12	70<

درصد برای تامین نیازهای سوختی جهت مصرف شخصی به جنگل وابسته هستند (جدول ۳). همچنین ۳۴/۴ درصد از طریق فروش محصولات دامی و ۲۳ درصد با فروش محصولات خوراکی جنگلی، کسب درآمد می کنند.

وابستگی به جنگل: نتایج مطالعه نشان دهنده که درآمد خانوار از منابع چندگانه تامین می گردد. زمینه کسب درآمد خانوار از جنگل به ترتیب جمع آوری گال، جمع کردن بذر درختان جنگلی، دامداری و کشاورزی در زیر اشکوب جنگل می باشد (جدول ۲). ۸۲ درصد از پاسخ دهندگان برای تغذیه دام و ۷۷

جدول ۲- منابع کسب درآمد از جنگل.

Table 2. Income sources from forest.

درصد	فراوانی	زمینه کسب درآمد
21.3	39	فروش ذغال
13.1	24	گیاهان دارویی
80.3	147	بذر درختان جنگلی
29.5	54	کشت زیر اشکوب
50.8	93	دامداری
4.9	9	شکار
88.5	162	گال (مازوح)

جدول ۳- زمینه وابستگی پاسخ‌دهندگان به جنگل.

Table 3. Fields of respondents' dependence on forest.

شکار Hunting	دارویی Medicinal Plants	چرای دام Grazing	ساخت و ساز Construction	سوخت Fuel	مصارف خوراکی Edible consumption	نوع استفاده Type of use
41	18	82	31.1	77	68.9	خود مصرفی (درصد) Self-consumption (Percent)
0.05	14.8	34.4	1.6	4.9	23	فروش (درصد) Selling (Percent)

افراد نسبت به اداره منابع طبیعی ($p < 0.05$) رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد (جدول ۵). بین متغیرهای میزان تمایل به اداره خصوصی جنگل ($p < 0.05$) و ذینفع نبودن در فرآیند مدیریت جنگل ($p < 0.05$) با مشارکت جوامع در مدیریت جنگل رابطه منفی و معنی‌داری وجود دارد. میزان مشارکت جوامع محلی با طبقات مختلف سنی و تحصیلی رابطه معنی‌داری برقرار نبود.

از دیدگاه پاسخ‌دهندگان گزارش قاجاق چوب، کمک در اطفای حریق، پیش‌گیری از تغییر کاربری و احیای اراضی تخریب یافته به ترتیب با ۹۸/۴، ۸۲/۰۰، ۳۲/۸ و ۱۳/۱۰ درصد، زمینه‌های موجود برای مشارکت در مدیریت جنگل می‌باشند (جدول ۶).

موانع مشارکت از دیدگاه سرپرستان خانوار: جدول ۴ موانع مشارکت از دیدگاه پاسخ‌دهندگان را نشان می‌دهد. ذینفع نبودن در مدیریت، بهره‌بردن از دانش بومی در تدوین برنامه‌ها، وابستگی زیاد مردم محلی به جنگل و تمایل به اداره خصوصی جنگل‌ها به ترتیب با میانگین ۴/۹۵، ۴/۳۷، ۳/۹۶ و ۳/۹۲ مهمترین موانع مشارکت شناخته شدند.

نتایج حاصل از ضریب همبستگی اسپیرمن نشان داد که میزان مشارکت پاسخ‌دهندگان در مدیریت جنگل با متغیرهای میزان تمایل جهت مشارکت ($p < 0.05$)، میزان اعتماد نسبت به برنامه‌های ارایه شده ($p < 0.05$)، استفاده از دانش بومی شرط مشارکت ($p < 0.05$)، قابلیت اجرایی برنامه‌ها ($p < 0.05$)، شرکت در کلاس‌های آموزشی و دیدگاه

جدول ۴- موانع مشارکت در مدیریت جنگل از دیدگاه پاسخ‌دهندگان.

Table 4. Barriers to participation in forest management from respondents' perspective.

اولویت Priority	ضریب تغییرات Coefficient of Variation	انحراف از معیار Standard Deviation	*میانگین Mean	متغیر Variable
1	0.15	0.77	4.59	ذینفع نبودن جوامع در مدیریت Lack of benefit from management for communities
2	0.19	0.83	4.37	بهره‌بردن از دانش بومی Lack of involvement of traditional knowledge
3	0.20	0.80	3.96	وابستگی زیاد مردم محلی به جنگل high dependence of local people on forest
4	0.24	0.94	3.92	نبودن تشکلهای مردمی Lack of community-based organizations
5	0.32	0.82	2.55	میزان قابلیت اجرایی برنامه‌های مدیریتی از دیدگاه مردم محلی Functionality of managerial program from local people's perspective
6	0.34	1.06	3.06	تمایل به اداره خصوصی جنگل Tendency to private administration of forest
7	0.46	1.06	2.27	میزان اعتماد مردم محلی نسبت به برنامه‌ها Local people's confidence in programs

* مقیاس طیف لیکرت: خیلی کم (۱) خیلی زیاد (۵)، (۵) Likert scale: Very low (1), Very high (5)

جدول ۵- نتایج حاصل از ضریب همبستگی اسپیرمن بین میزان مشارکت و گویه‌ها.

Table 5. Results of Spearman correlation coefficient.

Sig	r	گویه
0.019*	0.173	تمایل جهت مشارکت در برنامه‌های مدیریتی جنگل Tendency to participate in forest management programs
0.022*	0.17	اعتماد نسبت به برنامه‌های ارائه شده Confidence in offered programs
0.00**	0.407	استفاده از دانش بومی شرط مشارکت Use of traditional knowledge for participation
0.00**	-0.237	میزان تمایل به اداره خصوصی جنگل Tendency to private administration of forest
0.049*	0.146	قابلیت اجرایی برنامه‌های تدوین شده جهت مدیریت جنگل Functionality of developed programs for forest management
0.00**	0.384	شرکت در کلاس‌های آموزشی Attendance in educational classes for increasing the participation
0.01*	-0.188	ذینفع بودن در مزایای مشارکت شرط افزایش مشارکت Being stakeholder for involvement in participation
0.00**	0.503	دیدگاه نسبت به همکاری با اداره منابع طبیعی opinion about cooperation with Governmental organization in charge for natural
0.944	0.005	طبقات سنی Age
0.355	0.069	طبقات تحصیلی Education level

* و ** به ترتیب معنی دار در سطح پنج درصد و یک درصد خطا.

* and ** are significant at error levels of 5% and 1% respectively.

جلوگیری از زراعت در زیر آشکوب و تولید نهال به ترتیب با ۷۷، ۷۱، ۴۴، ۴۱، ۳۶، ۲۰ و ۱۸ درصد سایر گزینه‌های مورد تمایل افراد برای مشارکت در مدیریت جنگل می‌باشند.

۸۲ درصد از پاسخ‌دهندگان بیان داشتند که تمایل دارند در آموزش برای اصلاح دانش بومی مشارکت کنند (جدول ۷). کنترل آتش، برداشت محصولات غیر الواری، تعیین اهداف مدیریتی، نهال کاری و بذرکاری، جلوگیری از قطع غیر قانونی درختان،

جدول ۶- زمینه‌های موجود جهت مشارکت در مدیریت.

اولویت	درصد	فراوانی	زمینه مشارکت
1	98.4	180	گزارش قاچاق چوب Reporting the timber smuggling
2	82.00	150	کمک به اطفای حریق Helping to suppress fire
3	32.80	60	پیش‌گیری از تغییر کاربری Prevention of use change
4	13.10	24	احیای اراضی تخریب یافته Restoration of degraded lands
5	7.00	12	تولید نهال Seedling production

جدول ۷- زمینه‌های مورد تمایل جنگل‌نشینان جهت مشارکت در مدیریت.

Table 7. Potential fields for local people participation in forest management.

اولویت	درصد	فراوانی	زمینه مشارکت
1	82	150	آموزش دانش بومی Training traditional knowledge
2	77	141	کنترل آتش Fire Control
3	71	129	برداشت محصولات غیر الواری Non-timber production gathering
4	44	81	تعیین هدف‌های مدیریتی Management goal determining
5	41	75	نهال کاری و بذرکاری Seeding and plantation
6	36	66	جلوگیری از قطع غیر قانونی درختان preventing the illegal tree cutting
7	20	36	جلوگیری از زراعت زیراشکوب Preventing understory agriculture
8	18	33	تولید نهال Seedling production

بحث

بررسی موانع مشارکت نشان داد که مهمترین عامل بازدارنده مشارکت مردم در مدیریت جنگل، ذی نفع نبودن مردم محلی در مدیریت و عدم استفاده از دانش بومی می‌باشند. ذی‌نفع نبودن مردم محلی در مدیریت باعث می‌شود که مردم قادر به استفاده از مزایای مدیریت جنگل نباشند. این امر می‌تواند انگیزه مردم محلی برای مشارکت در فرآیند مدیریت جنگل را کاهش دهد. مشارکت مردم در طرح‌های مدیریت در زاگرس بیشتر معطوف به فرآیندهای اجرایی می‌باشد (۲۵). این امر می‌تواند باعث نادیده گرفتن خواست و توقع مردم محلی در فرآیند برنامه‌ریزی شود. شریعتی و همکاران (۲۰۰۵) بیان کردند که اگر برنامه‌ها و طرح‌ها با نیازهای مردم همخوانی نداشته باشند، مردم انگیزه کافی برای مشارکت را ندارند (۲۳). این وضعیت خود می‌تواند باعث عدم پذیرش اجتماعی و شکست طرح‌ها و برنامه‌های احیایی شود (۷). وابستگی بالای مردم به جنگل (جدول ۳) و عدم توجه به این وضعیت در برنامه‌ریزی‌ها نیز یکی از عواملی است که تمایل به مشارکت را کاهش می‌دهد.

نتایج مطالعه نشان داد که تغذیه دام و تأمین نیازهای سوختی به ترتیب با ۸۲ و ۷۷ درصد بالاترین استفاده مردم از جنگل‌ها می‌باشند. مطالعه راهکارهای معیشتی بخش نمه شیر نشان داده است که چوب هیزمی و استفاده برای چرای دام به ترتیب ۶۸ و ۵۰ درصد استفاده مردم از محصولات غیر الواری جنگل را شامل می‌شوند (۲۲). با این حال مردم منطقه دارای چندین منبع درآمدی می‌باشند. در کنار مشاغل وابسته به جنگل، کشاورزی، دامداری و مبادلات مرزی با عراق از منابع درآمدی اصلی مردم منطقه می‌باشد. مطالعات انجام گرفته در سایر روستاهای این منطقه (۲۲) و مناطق دیگر (۲۳ و ۲۴) نیز بیانگر منابع درآمدی چندگانه مردم محلی در زاگرس می‌باشند. منابع معیشتی متنوع می‌تواند باعث افزایش درآمد کل خانوار و وابستگی کمتر به جنگل گردد. نتایج مطالعه نشان داد که بیشترین استفاده از منابع جنگلی در این منطقه برای نیازهای معیشتی می‌باشد و فروش محصولات سهم کمتری را دارد.

بر اساس یافته‌های تحقیق بین متغیرهای میزان اعتماد ($p < 0/05$). قابلیت اجرایی برنامه‌ها، شرکت در کلاس‌های آموزشی ($p < 0/05$) و دیدگاه جنگل نشینان نسبت به اداره منابع طبیعی ($p < 0/05$) با میزان مشارکت آن‌ها در فرآیند مدیریت جنگل رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. مطالعه حبیبی و همکاران (۲۰۱۴) نیز رابطه مثبت و معنی‌داری بین میزان شرکت در کلاس‌های آموزشی - ترویجی ($p < 0/05$) و تماس با مسولین ادارت منابع طبیعی ($p < 0/01$) به دست آوردند (۹). این امر بیانگر اهمیت برگزاری دوره‌های آموزشی - ترویجی برای مردم محلی و همچنین نیاز به ارتباط نزدیک و بیشتر مردم و اداره منابع طبیعی می‌باشد.

در مطالعه حاضر بین میزان مشارکت جوامع محلی با طبقات مختلف سنی و تحصیلی رابطه معنی‌داری برقرار نبود. نتایج برخی پژوهش‌ها نشان‌دهنده رابطه معنی‌دار و مثبت بین میزان مشارکت و متغیرهای سن و تحصیلات می‌باشد (۹، ۱۵ و ۱۶). با این حال این یافته با مطالعه کولیالی - لینگانی و همکاران (۲۰۱۱) مطابقت دارد (۱۲). دلیل این امر را می‌توان به وضعیت تحصیلات افراد منطقه موردنظر مرتبط دانست. تنها نیم درصد از پاسخ‌دهندگان مطالعه حاضر دارای تحصیلات دانشگاهی بوده و بیش از نیمی از افراد را بیسوادان تشکیل دادند. همین‌طور می‌توان انتظار داشت که متغیر سن در ارتباط با سطح تحصیلات بر تمایل یا ممانعت از مشارکت مردم مؤثر باشد. در مطالعه حبیبی و همکاران (۲۰۱۴) تنها ۱۵/۷ درصد از پاسخ‌دهندگان بیسواد بوده‌اند (۹). اما در پژوهش حاضر، بیش از ۵۰ درصد افراد بیسواد بودند که این میزان در مطالعه کولیالی - لینگانی و همکاران (۲۰۱۱) ۳۷ درصد می‌باشد (۱۲). بنابراین سطح سواد پایین افراد منطقه یکی از موانع مشارکت می‌باشد. این امر می‌تواند با برگزاری کلاس‌های آموزشی حل شود.

اگرچه وابستگی مردم به جنگل می‌تواند به‌عنوان یک محرک برای مشارکت در مدیریت جنگل‌ها باشد اما اقدامات تنبیهی سازمان جنگل‌ها در زاگرس با هدف مقابله با سرشاخه‌زنی، قطع غیر مجاز و زغال‌گیری بدون برنامه‌های جایگزین مشوق می‌تواند مانع از مشارکت مردم در مدیریت جنگل شود (۲۶). آرایه مشوق‌های معیشتی برای ثبات معیشت خانوار می‌تواند وابستگی به جنگل را کاهش داده (۲۷) و زمینه را برای مشارکت ایجاد کند. استفاده سنتی از جنگل‌ها مانند گل‌زنی، زراعت در زیر آشکوب و دامداری سنتی در جنگل از عوامل فشار بر جنگل‌های زاگرس می‌باشند (۲۶) اما لحاظ کردن دانش بومی در دوران گذار می‌تواند به مدیران در برنامه‌ریزی و مدیریت پایدار جنگل کمک کند. استفاده از این منبع دانش می‌تواند با افزایش مشارکت مردم در مدیریت، شانس پذیرش برنامه‌های حفاظتی در دوران گذار و در نتیجه پایداری بلندمدت را افزایش دهد (۲۸). بهره‌بردن از مزایای اقتصادی مشارکت و همچنین بهره‌بردن از دانش بومی مردم در تدوین برنامه‌های مدیریت می‌تواند باعث ایجاد اطمینان، پذیرش برنامه‌ها از طرف مردم محلی و در نهایت تمایل آن‌ها به مشارکت در مدیریت جنگل گردد. مطالعات انجام شده در مناطق دیگر نشان داده است که عدم اطمینان آن‌ها در نظر گرفتن دیدگاه‌شان در تصمیم‌گیری از دیگر موانعی است که می‌تواند مانع مشارکت مناسب مردم شود (۲۱). نتایج مطالعات نیز نشانگر این است که فاکتورهای مربوط به تصمیم‌گیری، حفاظت و منافع اقتصادی نقش مهمی در مشارکت مردم در مدیریت جنگل‌ها دارند (۱۲). ذی نفع بودن در فرآیند تصمیم‌گیری و توانایی برای اثرگذاری در تصمیم‌های اتخاذ شده از مهمترین عواملی است که بر مشارکت مردم تأثیرگذار است (۱۲).

می‌باشد (۲۵) و مردم نیز تمایل به مشارکت در مقابله با آتش‌سوزی می‌باشند، لازم است که برای استفاده از این پتانسیل برنامه‌ریزی مناسب صورت گیرد. در واقع تمایل برای مشارکت در برنامه‌های فوق می‌تواند به‌عنوان یک راهکار و ابزار حفاظتی مورد استفاده قرار گیرد و از پتانسیل مردم محلی در این امر استفاده شود.

بر اساس یافته‌های تحقیق، زمینه‌های مورد تمایل مردم به مشارکت در برنامه‌های مدیریت با زمینه‌های موجود تفاوت دارد. همچنین بی‌اعتمادی مردم به برنامه‌های ارایه شده و نادیده گرفتن دیدگاه آن‌ها از موانع مهم مشارکت می‌باشند. بهبود میزان مشارکت مردم محلی و رفع موانع مشارکت از طریق نیازسنجی مردم و بررسی دیدگاه آن‌ها، می‌تواند باعث بهبود حفظ و نگهداری منابع جنگلی منطقه گردد.

سپاسگزاری

نویسندگان مقاله بر خود واجب می‌دانند که از تمامی افراد روستاهای منطقه و به‌طور ویژه کسانی که در فرآیند تحقیق صادقانه ما را یاری نمودند تشکر نمایند.

نتایج نشان داد که از دیدگاه افراد، زمینه‌های موجود برای مشارکت و زمینه‌های مورد تمایل مردم به مشارکت با هم تفاوت دارند. چنانچه بیش از ۹۸ درصد از پاسخ‌دهندگان، مبارزه با قاچاق چوب را زمینه موجود برای مشارکت می‌دانند (جدول ۶)، اما تنها ۳۶ درصد (جدول ۷) تمایل دارند که در زمینه مبارزه با قطع غیر قانونی درختان مشارکت کنند. نیاز مردم به استفاده از چوب برای مصارف سوختی و ساختمانی (جدول ۲) و استفاده از جنگل برای این مقاصد در کنار مشکلات اجتماعی احتمالی ناشی از این امر می‌تواند دلیل این تضاد باشد. افراد بیان کردند که مشارکت در زمینه مبارزه با قطع درختان یا گزارش قاچاق چوب می‌تواند باعث مشکلات اجتماعی در محل سکونت شود. با این حال کمک به کنترل آتش‌سوزی، موردی است که از دیدگاه مردم زمینه مشارکت در آن وجود دارد و تمایل افراد به مشارکت در آن نیز بالا است. مطالعه حبیبی و همکاران (۲۰۱۴) نشان داده است پیشگیری از آتش‌سوزی و کمک به اطفاء حریق و گزارش برای جلوگیری از قاچاق چوب بیشترین فعالیت‌های انجام شده توسط مردم محلی می‌باشند (۹). از آنجا که جلوگیری از تخریب منابع طبیعی نیازمند مشارکت مردم و ادارات مربوطه

منابع

1. Jazireai, M.H., and Rastaghi, M.E. 2003. *Silviculture of Zagros s Forests*. 1st Edn, Tehran Univ. Press, 560p. (In Persian)
2. Mohammadi Kangarani, H., Shamekhi, T., Babae, M., Ashtarian, K., and Arab, D.R. 2009. Policy-making between institution, forest and water variables by path analysis method (case study; Vezg watershed Kohgiloye va Boyerahmad province). *Iranian Journal of Forest*. 1: 4. 345-359. (In Persian)
3. Zandebasiri, M., and Parvin, T. 2012. Investigation on Importance of Near East Process's criteria and indicators on sustainable management of Zagross forests (Case study: Tange Solak Water Catchment, Kohgiloye and Boyer Ahmad province). *Iranian Journal of Forest and Poplar Research.*, 20: 2. 204-216. (In Persian)
4. Fatehi, P., Namiranian, M., Drvishsefat, A.A., and Fatahi, M. 2010. The study of suitable forest territorial organization in the northern Zagros. *Journal of Forest and Wood Products (JFWP)*. *Iranian Journal of Natural Resources*. 62: 4. 417-428. (In Persian)

5. Emani Rastabi, M., Jalilvand, H., and Zandebasiri, M. 2014. Survey Socio-economic issues Kalgachi allotments of ChaharMahal and Bakhtiari. *Journal of natural ecosystems Iran*. 4: 2. 59-70. (In Persian)
6. Ghorbani, M., Azarnivand, H., Mehrabi, A.A., Bastani, S., Jafari, M., and Nayebi, H. 2013. Social network analysis: A new approach in policy-making and planning of natural resources co-management. *Journal of Natural Environment, Iranian Journal of Natural Resources*. 65: 4. 553-568. (In Persian)
7. Ghazanfari, H. 2003. Evaluation of growth and changes in distribution Q. *Castaneifolia* (Case study: Havara khol Baneh). Ph.D. thesis, Faculty of Natural Resources, University of Tehran. 88p. (In Persian)
8. Maier, C., Lindner, T., and Winkel, G. 2014. Stakeholders' perceptions of participation in forest policy: A case study from Baden-Württemberg. *Land Use Policy*. 39: 166-176.
9. Habibi, B., Alipour, H., and Kiadaliri, H. 2014. A study on the participation level of forest dwellers and its effective factors in forest management (case study: Babolkenar area of Babol Township). *Iranian Journal of Forest and Poplar Research*. 22: 1. 109-120. (In Persian)
10. Paul, S., and Chakrabarti, S. 2011. Socio-economic issues in forest management in India. *Forest Policy and Economics*. 13: 1. 55-60.
11. Rishi, P. 2006. Joint forest management in India: An attitudinal analysis of stakeholders, *Resources, Conservation and Recycling*. 51: 345-354.
12. Coulibaly-Lingani, P., Savadogo, P., Tigabu, M., and Oden, P.C. 2011. Factors influencing people's participation in the forest management program in Burkina Faso, West Africa. *Forest Policy and Economics*, 13: 4. 292-302.
13. Gray, G.J., Enzer, M.J., and Kusel, J. 2001. Understanding community-based forest ecosystem management: an editorial synthesis. *Journal of Sustainable Forestry*. 12: 3-4. 1-23.
14. Pinyopusarerk, K., and Tran, T.T.H. 2014. Making community forest management work in northern Vietnam by pioneering participatory action. *Land use policy*. 38: 257-263.
15. Lestari, S., Kotani, K., and Kakinaka, M. 2015. Enhancing voluntary participation in community collaborative forest management: A case of Central Java. Indonesia. *Journal of environmental management*. 150: 299-309.
16. Agarwal, B. 2007. Gender inequality, cooperation, and environmental sustainability. Pages 274-313 in J.M. Baland, P.K. Bardhan, and S. Bowles, editors. *Inequality, cooperation, and environmental sustainability*. Russell Sage Foundation and Princeton University Press, New York, New York, and Princeton, New Jersey, USA.
17. Markowski-Lindsay, M., Stevens, T., Kitteridge, D.B., Butler, B.J., Catanzaro, P., and Dickinson, B.J. 2011. Barriers to Massachusetts forest landowner participation in carbon markets. *Ecological Economic*. 7: 180-190.
18. Kerse, B.L. 2016. Factors Affecting Local People Participation in Forest Managed for Carbon Sequestration: The Case of Mount Damota, Southern Ethiopia. *Developing Country Studies*, 6: 5. 56-65.
19. Musyoki, J.K., Mugwe, J., Mutundu, K., and Muchiri, M. 2016. Factors influencing level of participation of community forest associations in management forests in Kenya. *Journal of Sustainable Forestry*. 35: 3. 205-216.
20. Harshaw, H.W., Sheppard, S.R.J., and Jeakins, P. 2009. Public attitudes toward sustainable forest management: Opinions from forest-dependent communities in British Columbia. *BC Journal of Ecosystems and Management*. 10: 2. 81-103.
21. Soltani, A., Shamekhi, T., Noori Naieni, M.S., and Arabmazar, A. 2011. Effects of forest resources on income distribution and poverty (Case study: watershed of Tang Tamoradi). *J For Wood Prod (Iran J Nat Res)*. 63: 4. 369-385. (in Persian)
22. Khosravi, Sh., Maleknia, R., and Khedrizadeh, M. 2014. Economic role of forests in rural livelihoods in northern Zagros. *Journal of Forest Sustainable Development*. 1: 3. 251-268. (in Persian)

23. Shariati, M.R., Ziadbakhsh, S., and Varamini, N. 2005. Factors affecting participation of rural forest dwellers protection of forest in North and West (Case study: Kurdistan and Mazandaran provinces). *Iranian Journal of Forest and Rangeland*. 67: 47-57. (In Persian)
24. Danielsen, F., Burgess, N.D., and Balmford, A. 2005. Monitoring matters: examining the potential of locally based approaches. *Biodiversity and Conservation*. 14: 11. 2507-2542.
25. Fattahi, M., Ansari, N., Abbasi, H.M., and Khanhasani, M. 2000. Management of Zagros forests. Publication of Research Institute of Forests and Rangelands. 471p.
26. Henareh Khalyani, J., Namiranian, M., Heshmatol Vaezin, S.M., and Fegghi, J. 2013. Estimating the cost of forestry incentive programs in order to improve forest traditional management (A case study of northern zagros forest, Baneh, Kurdistan province). *Iranian Journal of Forest*. 5: 3. 295-308. (In Persian)
27. Crabtree, J.R., Chambers, N., and Eiser, D. 2001. Voluntary incentive schemes for farm forestry: Uptake, policy effectiveness and employment impacts. *Forestry*. 74: 455-465
28. Shahraki, M.R., Moayeri, M.H., Barani, H., and Behmanesh, B. 2013. Factors affecting on utilization amount of forest (Case study: Galougah forest-hezarjarib area. *Journal of conservation and Utilization of Natural Resources*, 1: 4. 31-48 (In Persian)

Gorgan University of Agricultural
Sciences and Natural Resources

J. of Wood & Forest Science and Technology, Vol. 24 (3), 2017
<http://jwfst.gau.ac.ir>

Survey of barriers and potential field to involve local people in the forest management process (Case study: Local Communities in Nameshir, Baneh)

M. Khedrızadeh¹, *R. Maleknia², K. Adeli² and J. Hanareh Khalyani⁴

¹M.Sc. Forestry, Faculty of Agriculture and Natural Resources, Lorestan University, Khoramabad, Iran,

²Assistant Prof., Dept., of Forestry, Faculty of Agriculture and Natural Resources, Lorestan University, Khoramabad, Iran, ⁴M.Sc. Graduate of Forestry, Faculty of Agriculture and Natural Resources,

University of Tehran, Karaj, Iran

Received: 10/19/2016; Accepted: 07/19/2017

Abstract

Background and Objectives: History of forest management planning in Zagros indicates that forest management goals have not been achieved. Lack of social acceptance of these plans by local communities is considered as the main reason of this problem. Local people participation in forest management can help to solve this problem. This paper aims to determine barriers of local people participation in Nameshir district of Baneh in Zagros forests.

Materials and methods: For this goal, 186 of local people were surveyed by a questionnaire method. Likert scale was used to ranking statements. Statistical analyses were carried using Spearman correlation coefficient.

Results: Analyses of data showed that majority of households are dependent on forestry products. Analysis of Local people opinions indicated that lack of local people involvement in forest management, ignoring of traditional knowledge in planning, high dependence of people on forest and willing to manage forests are more affecting factors that limit local people participation in forest management. Statistical analysis revealed a positive significant correlation between participation and factors including Confidence in offered programs ($p < 0.05$), people opinion about forestry administrators ($p < 0.01$), applicability of forest management plans ($p < 0.05$) and training courses ($p < 0.01$).

Conclusion: Results indicated that local people will to be participatory in different conservative operations. Involvement people in forest benefits can promote their participation in forest management.

Keywords: Zagros Forests, Participatory Forest Management, Forest Stakeholders, Sustainable management

---

*Corresponding author: Maleknia.r@lu.ac.ir

